

Етос середньовічного купецтва

Повсякденне життя середньовічного городянина розгорта-лося навколо двох топографічних домінант — храму і ринку. Собори центрували простір міських вулиць, вони будувалися так, щоб їх можна було побачити з будь-якої вулиці. А поряд з церквою розташовувався ринковий майдан. Таким чином, поєднувалися дві, здавалося б, достатньо протилежні за своїм значенням форми міської солідарності — релігійно-боже-ственна, спрямована увись, до небесних перспектив порятунку, і земна, обумовлена діловими стосунками, купівлею і прода-жем, торгівлею і накопиченням зі всілякими гріховними дісо-нансами і спокусами. У цьому сенсі весь устрій життя серед-ньовічного бюргера ніс в собі двояке призначення, поєднуючи несумісні начала — культ релігійний і культ праці і наживи. Саме у проекції даної антиномії чеканився «етос» середньовіч-ного городянина.

Як відомо, церква активно підтримувала формування релігій-но-добродійних братерств міських ремісників (*fraternitates*), на-правляючи їх життя в духовне русло, примиряючи їх діяльність з небесним заступництвом, одночасно здійснюючи контроль їх розвитку. «Духівництво завжди з великою готовністю, — ука-зує М. Граціанський, — йшло назустріч релігійним потребам ремісників. Храм звичайно був центральним пунктом, біля якого групувалося братерство. Тут зберігалося все його рухо-

ме майно, сюди члени братерства приходили вислухувати месу, інколи тут же вони влаштовували і свої збори» [1, с. 300]. У храмі небесного патрона братерства знаходилися всі головні атрибути релігійного союзу: дзвіночок, який використовувався для збору членів і при урочистих ходах; свічка або лампада, які встановлювалися перед зображенням патрона і застосовувалися при траурних процесіях; жезл як символ керівника співтовариства; хрест; факел; сукно, яким накривали покійних; тут же зберігалася і братська каса. В день святого покровителя влаштовувалася урочиста меса, по вулицях міста минав хід, завершувалося все спільними зборами, де звітували керівники, проводили вибори, затверджувався кошторис витрат і доходів. Особливе значення надавалося добродійності на користь міської бідноти, жебракуючих орденів і членів братерства, що мають потребу у допомозі, а також сімей, що залишилися без годувальника. Найважливішим спільним ритуалом середньовічних релігійних ремісничих союзів було і віддання почесней померлому побратимові.

Займаючись виробництвом, здійснюючи торгівельні операції, житель середньовічного міста повинен був постійно думати про свою душу, піклуватися про її порятунок. У цьому полягала напруженість його внутрішнього світу. Тому, наприклад, купці не мали бути жадібними, а з радістю і по добрій волі передавати по заповіту перед смертю частку свого багатства церкві і на добродійні цілі. Ця вимога була обов'язковою для всякої багатой людини і складала необхідний атрибут її зовнішнього соціального іміджу. «Фактично, — підкреслює Л. Чернова, — в середовищі купецтва був вироблений новий тип релігійності, який об'єднує віру в Бога і страх перед замогильною карою, — з комерційним підходом, у тому числі — до „добрих справ“ на землі, що приносять успіх на цьому світі і нагороди на тому» [3, с. 318]. Таким чином, з одного боку, формувалася особлива ранньобуржуазна економіка порятунку, що передбачала строгість і розрахунок у відношенні до сфери трансцендентного, з іншого боку, вона задавала іншу проекцію розуміння професійної діяльності, її значення і ролі в справі порятунку. Пра-

цю середньовічні купці і ремісники сприймали як реалізацію власної особистості і перетворення природної недосконалості людини. Постійна і всеосяжна праця вимагала прикладання всіх сил, відмови від будь-яких розваг, від буденних радощів і задоволень, звичних для селянського побуту і вільного життя лицарів-феодалів. Все прагнули підпорядкувати праці, справі. Обмежувався навіть час для сну. У цьому міські бюргери бачили головну умову для боротьби з гріховністю людини, із спокусами дозвільного способу життя, із згубною розхлябаністю неробства і ліні. Постійна активність і залучення в трудову діяльність на цьому світі ставали підставою для надії на подяку в світі іншому.

У середовищі флорентійського купецтва регулятивним ідеалом поведінки була, як указує І. Краснова, *prudenza* — «передбачливість, або, в ширшому тлумаченні, розсудливість — здібність до раціонального впорядкування життєвих обставин в залежному від волі керівника комплексі справ» [2, с. 111]. Це раціональне начало протиставлялося емоційно-афектній природі людини. Найважливіше завдання купця в рамках його професійної діяльності полягало в тому, щоб бути ввічливим і чемним, не допускати неввічливості у відносинах навіть з боржниками. Він повинен був уміти приховувати і контролювати свої справжні почуття і пристрасті, що перешкоджають здійсненню вигідних контрактів, або що надмірно ваблять його до якого-небудь проекту. У всьому потрібно було дотримуватись розсудливості і обережності, слідувати строгому розрахунку і не піддаватися пориву. Тому в списку осіб, з якими, на думку флорентійських негоціантів, не слід було мати справ, були не лише феодальні сеньйори, схильні через свою неприборкану натуру до насильства і свавілля, але і ті, кого на мові сучасної соціології можна назвати людьми з девіантною поведінкою. Серед них були всілякі авантюристи (банкроти, фальшивомонетники, марнотратники, розтратники), просто бандити і вбивці, атеїсти, содоміти, а також, зокрема, ті, хто був не здатний упоратися зі своїми емоціями, хто не володів своєю афектною природою, в кого розум не панував над пристра-

стями. Такого роду людей слід було побоюватися. Тим самим, клас середньовічних міських бюргерів протиставляв себе куртуазним цінностям рицарського етикету, затверджуючи ідею раціоналізації поведінки і професійної діяльності, поступово відстоюючи власну незалежну нішу в соціальній ієрархії, свою гідність і свою практику життя, які врешті-решт знайдуть вирішальне значення в історії розвитку духу Нового часу.

1. Грацианский Н. П. Парижские ремесленные цехи в XIII–XIV столетиях / Николай Павлович Грацианский. — Казань : Типо-литография Императорского Университета, 1911. — 347 с.
2. Краснова И. А. Деловой человек Флоренции: занятия, круг общения, общественное сознание / И. А. Краснова // Город в средневековой цивилизации Западной Европы. — Том 2. Жизнь города и деятельность горожан. — М. : Наука, 1999. — С. 101–117.
3. Чернова Л. Н. О самосознании купеческой элиты Лондона XIV–XV веков / Л. Н. Чернова // Город в средневековой цивилизации Западной Европы. — Том 3. Человек внутри городских стен. Формы общественных связей. Феномен средневекового урбанизма. — М. : Наука, 2000. — С. 312–324.

